

IRODALOM.

ÉVKÖNYV.

(Kiadja az Izr. Magy. Irodalmi Társulat. Szerkeszti *Bánóczi József*.
1906. Budapest.)

Az idei Évkönyvben is ismeretes alakokkal találkozunk, kik mintegy levetették tudós ruházatukat, hogy a nagy közönséghez szóljanak az ő szája íze szerint.

Hol is kezdjem? Persze a szépirodalomnál, mely ez ízben figyelmünket első sorban köti le, *Ágainál* a tősgyökeres magyar humoristánál, mint mesél régi időkről, mikor még szekeren jártak az emberek, édes anyjáról, ki a kisvárosi intelligencia színelőadásaiban zsidó létének daczára részt vett, a helyi művelt körnek szivesen látott és beczézgetett vendége volt, orvos-apjának küzdelmes éveiről, vagy önön magának gyermekkori pajkos játékaikról. Költeményeken akad meg szemünk. Mózes ibn Ezra, azt hiszem a német Heine említi valahol, milyen rokonszenves poéta, mily bájosan zeng a valódi szerelemről, meghatottan búcsúzik kedvesétől, akinek kezét tőle megtagadták, de a távolban is sóhajtozik utána, felemészti a bánat, haláláról értesül, de szívének sebe nem heged. Életereje meg van törve, csak a barátság nyújt némi vigaszt és gyenge támaszt. Költő barátjainak panaszoja keservét, reményeinek meghiusulását, nekik mutatja az ősz borus hangulatát, mely kedélyét megszállta, miután az ifjuság virágzó levelei lehullottak. Lemondás tölti meg szivét, eltűnődik a sors csalfaságán, de az elcsüggedéstől megmenti Istenbe vetett bizalma, lelke a halál után »az örök fényben lel majd nyugvóhelyet«. És milyen mestere a nyelvnek e szerencsétlen poéta, a költői formák mekkora gazdagságával tűnik ki! A középkori zsidó költészetet még *Manuello* képviseli. Milyen más kedélyű ez, mint Mózes

ibn Ezra. Zsidó troubadur, szerelemről dalol, de sokszor meg is kóstonja, meghódítja a szép nőt, a rútat a gúny élével sebzi meg: »megmondták régen, előre, aki vigyáz a nőre, a csúnya egyetlen biztos őre«, megcsalt férjeket sem szán meg. Humoros, vig, pajkos és mint ma mondjuk: pikáns. Szivesebben keresi fel a poklot, mint a mennyországot. De férfi korában megkomolyodik, már csak saját nejét dicséri, az élet keservei őt sem kimélik meg, elmélázik a halálról, az ember mulandóságáról. Temetői hangulat szállja meg lantját, bolyongásnak indult elvesztvén vagyonát, öreg korára nemes pártfogóra talál, de szerelmi ömlengéseit moralizálás váltja fel. Mintha modern poétákat olvasna az ember, úgy megbűvölik ezek a nagy zsidó költők átültetései, melyeket művésziesen végeztek *Patai József* és *Gábor Ignác*, kikhez mint harmadik *Kis Arnold* csatlakozik *Juda Halevi* »Oh Czion« versével. De vannak eredeti költemények is. *Lenkei Henrik* a hős Juditról énekel, bánatáról a megmentett nép örömeivel szemben, esküvőjére készülnek rokonai, de ő a halálba menekül, mert nem akar új ellent Izraélnek szülni. Ugyancsak ő dolgozza fel Izraélnek elégtelenségét a pusztában, a keménynek és komornak látszó mesterrel, Mózesrel szemben. Szép gondolat lüktet *Szép Ernő* versében a két (zsidó és nem zsidó) koldusról: A nyomor és az inség ledönti a válaszfalat az emberek között, a koldusból teremti meg a szeretetet. *Fehér Jenő* a poétáról mesél, aki nem dalol parancsszóra, még akkor sem, ha királynő hivogatja, míg *Sebestyén Károly* három látomásban simbolizálja a zsidóság eltérítésére való törekvést. A vándor (zsidóság) nem hódol meg a kincseknek, ifju leány szerelmét és hatalmat ígérő kísérteteknek, hanem tovább indul a vértanuk útján. Megható a Mózes zsidó sorsa (*Avar Pál*). Az orosz japán háborúba indul a fia, majd zsidó zavargás támad falujában, kiűzik a vén zsidót, földönfutóvá válik, már indul bolygó útjára, mikor hirül hozzák neki, hogy odaveszett a csatában egyetlen fia, a hazáért áldozta ifju életét, míg apját a hazából kiverik. Hány ilyen tragikus eset volt Oroszországban! Végre *Varsányi Gyula* Dávid király hárfája örök alkotásáról, a zsoltárról énekel.

Bővelkedik az Évkönyv uti leírásokban. *Kelemen Adolf* beszámol jeruzsálemi útjáról, a szives fogadtatásról Kairóban és Alexandriában, mely városoknak zsidó viszonyait ismerteti,

leírja a meglátogatott szentföldi gyarmatokat, Jeruzsálem és Palesztina nevezetességeit. A szentföldre vezet *Krausz Sámuel* is, de nem a maiba, mely nagyjában sivár és pusztá, a nyomor és szegénység hazája, hanem ama Palesztinába, melyben virágzó városok, termékeny földek voltak, amikor ipar, kereskedelem és tudományos élet nagy lendületnek indult. Úgyesen használja fel a hagyományos irodalomban szétszórt adatokat és élénk vázolja a harmadik századbéli zsidó városi életet, a város külső kinézését, a bazárokat, az utczai zshivajt, a templomot és iskolát, a házi mulatságot stb. Felleptet két görög zsidót, kik szemlélve az élet változatos formáit, összehasonlítják a palesztinai viszonyokat a más országokban fennálló zsidó viszonyokkal.

Palesztinától nincs messze Konstantinápoly. Ennek zsidó viszonyairól elbeszélget *Rubinyi Mózes*, közben a multról is megemlékezve, Tudelai Benjamin leírásáról, egy V. századbéli Sára nevű zsidó költőnőről, II. Mahmud szultánnak Carmona nevű bankárjáról, akinek mint annyi más török nagynak, a selyemzsínor jutott osztályrészül, a rhodosi vérvádról és a szultán fermánjáról, mely a zsidó alattvalókat a jövőre minden a vérvádból kifolyó erőszakoskodástól megvédi. Ámde Marokkóig nem jut el a padisa hatalmas szava. Ott még most is irtózatos a zsidók helyzete. A kikötőkben még megjárja, az idegen konzulok védelme alatt állanak, míg iskoláikról a párisi Alliance gondoskodik, de az ország belsejében örökös halálos félelemben élnek, végnélküli zaklatásnak vannak kitéve a rablók részéről, kik legszivesebben rabbszizjra fűzik, hogy nagy váltságdíjat préselhessenek ki hitsorsosaiktól. Ezért minden zsidónak arabs pártfogója van, aki vérét is kiönti pártfogoltjáért. Természetes, hogy ily körülmények között legnagyobb részük szegény ember. Ghettóban laknak, házaik üregek, butoruk alig van, rémületben élnek, czipóban nem járhatnak az arabs utczában, ifjan házasodnak, amuletekben hisznek, de templomukban példás rend uralkodik. Trónváltozáskor rémnapok következnek reájuk, amint ezt 9 évvel ezelőtt *Löwison Sándor* maga is keservesen tapasztalta.

A kegyeletnek van szánva a mult évben elhalálozott két kiváló férfinak szentelt emléklap. Mind a kettő vezérszerepet vitt, *Schweiger Márton* a magyar zsidó felekezeti életben, *Kayserling Majer* a tudomány és hitszónoklat terén. *Richtmann*

Mózes az előbbinek érdemeit az országos iroda és a zsidó oktatásügy előmozdítása körül ecseteli, Kayserling életrajzát pesti rabbivá történt megválasztásáig — aki erre leghivatottabb — *Neumann Ede* vázolja, világot vetvén a mult század reformmozgalmaira, amelyek K. ifjúságába belejátszanak, valamint ennek a svájci zsidók egyenjogosításáért és a rituális metszés tilalma ellen folytatott erélyes küzdelmeire.

A jelenkorba vág még *Frisch Armin* elmélkedése az állam és vallás közötti viszonyról. Fejtegetései oda konkludálnak, hogy a felekezeti élet hasznos tényező az államra nézve, mert leghatóságosabban segíti elő ennek célját a közjót, a közboldogítást, az állam érdeke tehát a felekezeti életnek megszilárdítása. Az állami törvény nem képes erkölcsi nevelésre oly intenzíven hatni, mint a vallás, sem eszményeket ébreszteni. Azt a vallás sem érheti ezt el ideáival, hanem formáival, életmodjával, melyekben tanai és eszméi megnyilatkoznak, azaz határozott felekezeti élettel, amilyen a zsidóságban mindig élt. Ez a felekezeti élet a művelődés terjedését is kitűzte céljául. Hogy a zsidóság mindig hathatós tényezője volt a művelődésnek, *Blau Lajos* bizonyítja a történet nyomán, keresztény tudósok irataiból vett idézetek kapcsán. Érdemet is szerzett magának a kultúra terjesztése és fejlesztése körül, az ó-világban a biblia görög fordításával és a nagy hellen-zsidó alekszandriai irodalommal, a középkorban a görög és arabs filozófusok fordításaival. A zsidók voltak általában a kultúra közvetítői az arabs és a keresztény világ között. A középkori szkolastikus és az újkori kritikai filozófiának egy-egy zsidó a megindítója — az újkorban Mendelsohn hatással van kortársaira. Ha a kereszténység kulturáatterjesztő intézmény, akkor nagy érdemeiből jelentékeny rész anyjára a zsidóságra is esik. Ezt a régi igazságot szeretik elfelejteni, azért jó, hogy *Edelstein Bertalan* az evangéliom nyomán feleleveníti. Ámbár egy evangéliomi versről sem állítható, hogy Jézus mondta el, tehát azokról sem, melyekben Jézus határozottan a zsidó vallás alapján áll, de mindenesetre Jézus szellemét tükrözik vissza és ezt a zsidó szellemet képviselték az apostolok egészen Pálig, aki mint a modern tudomány kimutatta, a kereszténység valódi megalapítója, mert ő idézte elő a szakadást, nem követelvén az áttérő pogányoktól a körülmetélést és a többi zsidó rítus betartását és új tant hirdetve a hit általi üdvözülést. A zsidó-keresz-

tények ugyan továbbá is zsidók maradtak életmódjukban, de számuk mindinkább apadt a pogány keresztények nagy tömegével szemben, míg végre a 4. században a szakadás teljes lett. Ennek fázisait az első három század zsinatainak határozatai mutatják.

A régi zsidók azt tartják, hogy a talmudban minden benne van. Ha nem is e tétel szószerinti felfogása mellett *dr. Löwy Ferencz* felhoz egy sor elbeszélést, mondatot, eszmét és gondolatot a talmudból, melyekhez hasonlókat találhatunk más, különösen magyar irodalmi termékekben. Épúgy megvan a múlt század végén divó pesszimizikus világnézet már a *Prédikátor* könyvében. Schopenhauer és Kohelet megegyeznek abban, hogy az élet üres és hiu, de más korban és más milieuban élve, más-más végeredményre jutnak. Az előbbi a nirvána hiva, az utóbbi az isteni hitben találja meg az egyensúlyt (*Rubinstein Mátvás*). Alaposan vázolja végre az idevágó irodalom nyomán *Heller Bernát* az igaz gyűrű mondájának változatait. A középkori írók e mondát felhasználják apologetikai célra, a kereszténységet értve az igazi gyűrű alatt, Abulafia meg a zsidóságra vonatkoztatja. *Juda ibn Vergánál* a tendenczia a türelem elvének hirdetése, amivel nagyjában *Lessing* is megegyezik.

Végére jutottam e sokfélést tartalmazó, de minden részében érdekes könyvnek, mely *Bánóczi József* szerkesztő ügyes kezére vall. Tökélyre igényt nem tartó böngészetem is mutatja, hogy minden zsidó tanulhat és ismereteket nyerhet belőle, amellet a szépirodalom iránti hajlama is kielégítettik.

Zágráb.

DR. SCHWARZ GÁBOR.

AZ AMÓRÁK BIBLIA- ÉS HAGYOMÁNY-MAGYARÁZATÁNAK TERMINOLÓGIÁJA.

(*Bacher W.*, Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur. Zweiter (Schluss)-Teil: Die Bibel- und Traditionsexegetische Terminologie der Amoräer. Leipzig J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung 1905. Ára 10 márka).

A »szóbeli tan« főforrása az »írott tan«: a tórából ered a zsidó hagyomány törzse. Az eleven élet a régiéknél is sokat és sokszor változtatott a meglevő állapoton, de azért mégis bizonyos, hogy a biblia és annak magyarázása teremtette meg a talmud név alatt összefoglalt »halákhai« irodalmat. Az »agáda«